

267 - عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِتَّةً تَفَرِّ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اطْرُدْ هُؤُلَاءِ لَا يَجْتَرُؤُنَ عَلَيْنَا، كُنْتُ أَنَا وَابْنُ مَسْعُودٍ وَرَجُلٌ مِنْ هُدَيْلٍ وَبَلَالٌ وَرَجُلَانِ لَسْتُ أُسْمِيهِمَا، فَوَقَعَ فِي تَفْسِيرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقَعَ، فَحَدَّثَ نَفْسَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاءِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ} [الأنعام: 52]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ . [2413/46]

267. Саъд ибн Абу Ваққос розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга олти киши эдик. Мушриклар Набий соллаллоху алайҳи васалламга: «Анавиларни ҳайдаб юбор, биз (билан бирга бўлиш)га журъат қилишмасин», дейишди. Мен, Ибн Масъуд, хузайллик бир киши, Билол ва яна икки киши эдик, уларнинг исмини айта олмайман. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг кўнгилларига Аллоҳ хоҳлаган бир нарсалар келиб, уни хаёлларидан ўтказган эдилар, Аллоҳ азза ва жалла «Эртаю кеч Роббларига Унинг важҳини истаб дуо қилаётганларни ҳайдама»[\[1\]](#) оятини нозил қилди».

Ином Муслим ривояти.

Шарҳ: Бу ривоятда Саъд ибн Аби Ваққос розияллоху анҳу хабар беришларича, у киши ўзи бир жамоа заифҳол мусулмонлар билан бирга Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг ёнларида бўлар, у зотдан таълим олишар ва бу ҳол бир гуруҳ мутакаббир мушрикларнинг тинчини бузар экан. Шу боис, улар ўзларига бўйин товладиган бўлиб кетмасин дея Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан ушбу заифҳол кишиларни ҳайдаб юборишларини сўрашибди. Эҳтимол, мушриклар Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга агар уларни ҳайдаб юборсалар, у Зот билан бирга ўтиришга, динларига киришга ваъда бериб, у Зотни алдамоқчи

бўлишгандир. Нима бўлмасин, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мушрикларнинг таклифини қабул қилишни ўйлаб, хаёлдан ўтказдилар. Қалбларида уларнинг талабларига кўнишга бироз мойиллик ҳам пайдо бўлиб, заифҳол кишиларга алоҳида мажлис қилиб, обрўли кишилар учун бошқалар аралашмайдиган алоҳида бир мажлис қуришни ўйладилар ва буни даъват ишларининг ривож топиши ва мазкур обрўли кишиларнинг Исломга киришини кўзлаб қилмоқчи эдилар. Лекин Аллоҳ буни тўғрилаб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу фикрни амалга ошириб, ижро этмасларидан олдин у Зотнинг дилларидан уни кетказди ва у Зотга Анъом сурасидаги мазкур оятларни нозил қилиб, у Зотни заифҳол мусулмонларни нари қилишдан қайтарди ва мутакаббир мушрикларнинг қарашлари ва мезонлари хато эканини айтди.

Ибн Масъуд розияллоҳу анхунинг мазкур оятларнинг нозил бўлиш сабалари ҳақида айтган сўzlари.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Курайшнининг бир гуруҳ аъёнлари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларидандан ўтиб қолишиди. У Зотнинг ҳузурларида Хаббоб, Суҳайб, Билол ва Амморлар бор эди. Улар: «Эй Мұҳаммад! Қавмингдан мана шуларга рози бўлдингми? Уларни ҳайдаб юбор. Агар уларни нари қилсанг, эҳтимол, биз сенга эргашиб қолармиз», дейишиди. Шунда Аллоҳ таоло улар ҳақида ўзининг қуидаги сўzlарини нозил қилди:

«У билан Роббилари ҳузурига тўпланишларидан хавф қиласиганларни огоҳлантир! Уларга ундан ўзга валий ҳам, шафоатчи ҳам йўқ. Шоядки, тақво қилсалар. Эртаю кеч Роббиларига Унинг юзини истаб илтижо этаётганларни ҳайдама! Уларнинг ҳисобкитобидан сенинг зиммангда ҳеч нарса йўқ. Сенинг ҳисобкитобингдан уларнинг зиммасида ҳеч нарса йўқ. Уларни ҳайдаб, золимлардан бўлиб қолмагин. «Ичимиизда Аллоҳ марҳамат кўрсатганлар шуларми?», дейишлари учун уларни бир-бирлари билан мана шундай синаймиз». (Анъом сураси, 51-53-оятлар.)

Демак, Ибн Масъуд розияллоҳу анхунинг ривоятига кўра, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мушрикларнинг талабларига рози бўлишга мойил бўлмай туриб, Аллоҳ таоло мазкур оятларни нозил қилиб, у зотни заифҳол мусулмонларни нари қилишдан, мушрикларнинг таклифларини қабул қилишдан қайтарган.

Энди ўша вазиятда нозил бўлган мазкур оятларни бир кўриб чиқамиз.

Аллоҳ таолонинг заифҳол мусулмонлар хусусида Ўз Расули соллаллоҳу алайҳи васалламга берган кўрсатмаси;

Мўминларнинг иймон ва тақволари янада зиёда бўлиши учун Аллоҳ таоло Расууллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга уларни Қуръон билан огоҳлантиришни буюрмоқда. Аллоҳ таоло уларни қиёмат кунига иймон келтирадиган, ҳашрдан ва у кунда Аллоҳ таоло олдида тик туришдан хавфда бўладиган ва улардан Аллоҳ таолонинг азобини даф қиласиган Ўзидан ўзга валий ҳам, воситачи ҳам йўқ эканини яхши биладиган ва шунинг учун ҳам солиҳ амаллар қиласиган ва Қуръон билан огоҳлантирилса, фойда қиласиган кишилар деб васфламоқда:

«У билан Роббилирига тўпланишларидан қўрқадиганларни огоҳлантири. Уларга ундан ўзга валий ҳам, шафоатчи ҳам йўқ. Шоядки, тақво қилсалар».

Аллоҳ Ўз Расулини ўша солиҳ мўминларни Қуръон билан огоҳлантиришга буюргач, уларни мутакаббир мушрикларнинг гапига кириб, ҳайдаб юборишдан қайтаради:

«Эртаю кеч Роббилирига Унинг юзини истаб дуо этаётганларни ҳайдама! Уларнинг ҳисоб-китобидан сенинг зиммангда ҳеч нарса йўқ. Сенинг ҳисоб-китобингдан уларнинг зиммасида ҳеч нарса йўқ. Уларни ҳайдаб, золимлардан бўлиб қолма».

Аллоҳ таоло уларни Парвардигорларига куну тун тазарру қиласиганлар деб мақтамоқда. Яъни улар эртадан кечгacha Аллоҳга ибодат қиласилар, Унинг учун намоз ўқийдилар, уни зикр қиласилар, шундай қилиб, улар обид, намозхон ва зокир банда ўлароқ кун бўйи Аллоҳ билан бирга бўладилар. Улар бу дуо ва ибодатларини ихлос билан, фақат Аллоҳ таолонинг розилигини истаб қиласилар, бирор бир дунё матосини кўзламайдилар.

Аллоҳ таоло таоло томомнидан айтилган ушбу мақтовлар уларни ҳайдашдан, чиқариб юборишдан қайтарилишининг асосий боиси эди. Улар ушбу сифатлари билан иззат-икромга ва эҳтиромга лойиқдирлар, ҳайдаб юборишга эмас. Улар гарчи ҳеч қандай дунё матосига эга бўлмасалар ҳам, мазкур сифатлари билан анави зодагон, кибор мушриклардан афзалдирлар.

Ояти каримада яна Аллоҳ таоло Ўз Расулига ушбу заифҳол мўминларнинг ошкораю яширин феъллари туфайли ҳисоб қилинмаслигини, чунки уларнинг ҳисоб-китоблари Аллоҳ зиммасида эканини эслатмоқда. Бу ҳам уларни ҳайдашдан қайтаришнинг сабаблардан биридир:

«Уларнинг ҳисоб-китобидан сенинг зиммангда ҳеч нарса йўқ. Сенинг ҳисоб-китобингдан уларнинг зиммасида ҳеч нарса йўқ».

Бордию у Зот алайҳиссалом бу бечора мўминларни нари сурадиган бўлсалар, золим бўлиб қоладилар, чунки уларни ҳайдаш зулмдир:

«Уларни ҳайдаб, золимлардан бўлиб қолма».

Мазкур қайтариқ муносабати билан ояти карималар заифҳол мўминлар билан мутакаббир кофирларни Аллоҳ таоло синашини ҳам хабар қиласди. Бу уларнинг мўминларга ҳасад қилишлари, уларни ҳақир санаб, фазилату ҳурматда, мақому мартаба ўзларидан паст деб билишларида намоён бўлди. Шу боис улар инкор оҳангиде шундай деб савол бериши: «Ичимиизда Аллоҳ марҳмат кўрсатганлар манави хору зор бечоралар эканми? Буларнинг Аллоҳ наздида биздан афзал бўлиши ақлга сиғадими?»

Бунга жавобан Аллоҳ таоло шундай дейди:

«Ичимиизда Аллоҳ марҳамат кўрсатганлар шуларми?», дейишлари учун уларни бир-бирлари билан мана шундай синаймиз»

Мушрикларнинг ҳайратли саволларига Аллоҳ таоло «Ҳа, шундай», деб жавоб берди. Уларнинг ичидан ўша заифҳол мўминларга марҳамат кўрсатди. Уларга бундай илтифот бўлиши ва уларни ортиқ қилинишининг асосий сабаби – уларнинг Аллоҳ таолога шукр бажо келтиришлари, У Зотга гўзал бир тарзда ибодат этишлари, амалларини холис Ўзи учун қилишлари эди:

«Аллоҳнинг Ўзи шукр қилувчиларни яхши билгувчи эмасми?»

Аллоҳ таоло Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламни мушрикларнинг талабларини қабул қилишдан қайтарар экан, у Зотни мўминларни янада иззат-икром қилишга, ҳузурларига келишганида уларга салом беришга ва уларга Аллоҳ таолонинг ризоси, раҳмати ва мағфиратининг башоратини беришга буюрди. Токи улар Аллоҳга ибодатни кўпайтириб, У Зотнинг тоатида яна ҳам жўшқин бўлсинлар, тавба-истиғфорни кўпайтирсинлар:

«Агар ҳузурингга оятларимизга иймон келтирадиганлар келсалар: «Сизларга салом бўлсин, Роббингиз Ўз зиммасига раҳматни ёздики, сиздан ким жаҳолат ила ёмонлик қилса, сўнгра ундан кейин тавба қилса ва ислоҳ қилса, бас, албатта, У ўта мағфиратли ва жуда ҳам раҳмлидир», деб айт».

Бу буйруқнинг Каҳф сурасида ҳам таъкидланиши:

Анъом сурасидаги оятлар маъноси Каҳф сурасининг икки оятида ҳам таъкидланди:

«Ўзингни эртаю кеч Роббиларига Унинг юзини истаб дуо қилгувчилар билан бирга тут! Дунё ҳаётининг зийнатини истаб, улардан кўзларингни бурма! Қалбини Ўз зикримиздан ғофил қилиб қўйганларимизга ва ҳавойи нафсига эргашиб иши издан

чиққанларга итоат қилма. Сен: «Хақ Роббингиз томонидандир. Бас, ким хоҳласа, иймон келтирсин, ким хоҳласа, куфр келтирсин», дегин. Албатта, Биз золимларга саробурдаси* уларни ўраб туралган оловни тайёрлаб қўйганмиз. Агар ёрдам сўрасалар, эритилган мис каби юзларни қовурувчи сув билан «ёрдам» берилади. Қандай ҳам ёмон ичимилик ва нақадар ёмон жой!» (28-29-оятлар).

* «Саробурда» – чодирнинг атрофини ўраб туралган қурилма. Унинг эшиги бўлиб, чодирга у орқали кирилади.

Абу Бакр розияллоҳу анҳу заифҳол мўминлардан узр сўрайдилар

Саҳобалар розияллоҳу анҳум бу раббоний буйруқни чуқур англадилар. Улар заифҳол мўмин-мусулмонларни ҳурматлар, фазилатларини қадрлар, мутакаббир мушриклардан устун кўрар ва ранжитмасликка ҳаракат қилишар эди. Бу ҳақда иккита ҳодисани эслаш билан кифояланамиз. Уларнинг бири Абу Бакр розияллоҳу анҳу билан, иккинси Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу билан боғлиқ.

Абу Бакр Сиддик розияллоҳу анҳу билан боғлиқ воқеъа кейинги ҳадисда зикр қилинади.

Умар розияллоҳу анҳу Исломга илгарироқ кирганларни муқаддам қўярди;

«Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу мўминлар амири бўлиб турган кезлари мусулмонлардан икки гуруҳ у кишининг олдиларига киришга изн сўрашди. Бири Исломга биринчилардан бўлиб кирган Билол, Салмон Форсий ва Суҳайб розияллоҳу анҳумдан иборат бўлса, иккинчи гуруҳ Исломга кейин кирган, мусулмон бўлишларидан аввал зодагонлардан ҳисобланган Абу Суфён, Суҳайл ибн Амр ва Икрима ибн Абу Жаҳл розияллоҳу анҳумлар эди. Умар розияллоҳу анҳу фазлу ҳурматда кейингилардан устун бўлганлари эътиборидан Исломга биринчи бўлиб кирган кишиларга изн бериб, уларни ўз мажлисига киритди. Мазкур учта раҳбар эса эшик олдида кутиб қолаверишди, уларга изн берилмади. Бу ҳол Абу Суфён розияллоҳу анхуга қаттиқ таъсир қилди, буни ўзининг улуғлигига номуносиб деб билди ва биродарларига: «Бугунгидек хорлик кўрмаганман. Қандай қилиб биздан олдин манави бу қулларга изн беради?» деди. Шунда Суҳайл ибн Амр ҳакимона жавоб берди: «Биз ўз жонимизга жафо қилганмиз. Улар ҳам, бизлар ҳам Исломга даъват қилиндиқ. Улар дарҳол «Лаббай» деб Исломга кирдилар. Биз эса кечикдик. Қиёмат куни жаннатга ҳам сизлардан олдин чорлансалар, ҳолингиз қандоқ бўларкин? Олдимизда фақат бир йўл бор. У ҳам бўлса, Аллоҳнинг йўлида жиҳодга чиқишимиз, шояд, шаҳидлик мақомига илиниб қолсак», деди. Улар Шомга қараб юрдилар ва Ярмук жангига қатнашдилар. У ерда қаттиқ синовларга дуч келишди, Икрима ибн Абу Жаҳл ва Суҳайл ибн Амр розияллоҳу анҳумолар шаҳид бўлдилар».

Баҳсимиизга хулоса ясар эканмиз, юқоридаги сўзлардан шу нарса маълум бўладики, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам заифҳол мусулмонларни ҳайдамаганлар, мушрикларнинг таклифларига розилик изҳор этмаганлар. Балки уларнинг сўровларини кўнгилларида муҳокама қилиб, ўйлаб кўрганлар ва ўз ижтиходлари билан уларнинг таклифларини қабул қилиш манфаатли бўлса керак, деган ўйга бориб турганларида Аллоҳ таоло у зотнинг фикрларини тўғрилаб, ўнглаб қўйди: Анъом сурасидан бир неча оятларни нозил қилди ва Каҳф сурасида у маъноларни яна ҳам таъкидлаб, мустаҳкамлаб қўйди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қилмоқчи бўлган тадбир ҳам умуман олганда шариатга хилоф, ножоиз ёки эзгуликдан айри иш эмасди, аммо намунали, аъло ечим эмасди. Шунинг учун мазкур оятлар нозил қилинди ва улар бутун инсоният учун яна бир юксак тушунчаларни тақдим қилди.

Ҳа, Аллоҳ таоло Ўз Расули соллаллоҳу алайҳи васалламга ишларнинг энг афзали ва аълосини раво кўриб, у Зотни шунга йўллади. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бу буйруқларни маҳкам тутиб, иззат-икром қилишда, бирорни бошқадан устун қўйишда Раббоний, энг тўғри мезонда иш қилдилар:

«Албатта, Аллоҳнинг ҳузурида энг ҳурматлигингиз энг тақводорингиздир» (Хужурот сураси, 13-оят).

Ином Муслом Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло суратларингиз ва мол-дунёларингизга қарамайди, балки қалбларинигиз ва амалларингизга қарайди», дедилар».

[1] Анъом сураси, 52-оят.

Манба: hadis.islom.uz

